

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά
μαθήματα ΠΠ

Πρόσληψη του Αρχαίου Ελληνικού Δράματος

Ενότητα 2.1.: «Εισαγωγή».

Οι αρχές της Πρόσληψης του Αρχαίου Δράματος στον
κινηματογράφο.

Ευφημία Δ. Καρακάντζα

Τμήμα Φιλολογίας

[Έρευνα και παρουσίαση από τις φοιτήτριες του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών Βάνα Τσίχλα και Κωνσταντίνα Παπαϊωάννου].

Σκοποί ενότητας

- Παρουσίαση των βασικών αρχών της πρόσληψης στον κινηματογράφο.
- Παρουσίαση της τυπολογίας / τρόπων κινηματογράφησης.

Περιεχόμενα ενότητας

- Η παραδοσιακή προσέγγιση του κινηματογράφου.
- Τυπολογία MacKinnon.
- Γυναίκες του αρχαιοελληνικού μύθου στη μεγάλη οθόνη.
- Διασκευές του αρχαιοελληνικού μύθου.
- Η αλυσίδα της πρόσληψης.

ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΛΗΨΗΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ ΣΤΟΝ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟ

Σύνταξη εργασίας:

Βάνα Τσίχλα

Κωνσταντίνα Παπαϊωάννου

Εισαγωγή

Ο κινηματογράφος αποτελεί νέο πεδίο έρευνας στο χώρο της πρόσληψης του αρχαίου δράματος, αναδεικνύοντας την αξία του, ως μέσο ανασύνθεσης και αφομοίωσης του κλασικού πολιτισμού στο παρόν. Η πρώτη απόπειρα κινηματογράφησης της αττικής τραγωδίας αποτελεί ένα βωβό ενδεκάλεπτο απόσπασμα του Προμηθέως Δεσμώτου, από την παραγωγή του Σικελιανού το 1927. Από την ανεκτική και πειραματική δεκαετία του '60 προβάλλονται καινοτόμες ταινίες, προσεγγίζοντας το αρχαίο δράμα από διαφορετικές οπτικές γωνίες.

Η παραδοσιακή προσέγγιση του κινηματογράφου

- ❖ Στο πεδίο της πρόσληψης του αρχαίου δράματος στον κινηματογράφο παρατηρείται ένταση μεταξύ των παραδοσιακών προσεγγίσεων και των πρωτοποριακών μορφών ανάλυσης.
- ❖ Η παραδοσιακή προσέγγιση έγκειται στην ιδέα του «κλασικού κύρους» το οποίο απαρτίζεται από 3 στοιχεία:
 - τη δομή όπως ορίζεται στην «Ποιητική» του Αριστοτέλη
 - τη μίμηση των κλασικών προτύπων
 - τη διαχρονικότητα («η γνώση προκύπτει από καθολικά συμπεράσματα που άντεξαν στο χρόνο»).

Τυπολογία Mackinnon

Ο Mackinnon βασιζόμενος στην τυπολογία του Jack J. Jorgens ταξινόμησε τους τρόπους κινηματογράφησης σε 4 κατηγορίες:

- Θεατρικός τρόπος, κατά τον οποίο η ταινία λειτουργεί ως μέσο κινηματογράφησης μιας θεατρικής παράστασης (Oedipus Rex του Tyrone Guthrie και Προμηθέως Δεσμώτου του Σικελιανού)
- Ρεαλιστικός τρόπος, που απομακρύνεται απ' το θεατρικό σκηνικό προς ένα νατουραλιστικό χώρο δράσης(τα "ευριπίδεια" έργα του Κακογιάννη).
- Κινηματογραφικός τρόπος, με τον οποίο ο σκηνοθέτης αξιοποιεί στο έπακρο τα μέσα και τις τεχνικές του κινηματογράφου (τη Φαίδρα του Ζυλ Ντασσέν).
- Μετατραγωδία (προσθήκη του ίδιου του Mackinnon), κατά την οποία οι ταινίες δεν αποβλέπουν να θυμίσουν στο κοινό τα αρχαία έργα αλλά να διερευνήσουν τη σχέση τους με τον σύγχρονο κινηματογράφο(Edipo Re του Pasolini και η κραυγή γυναικών του Ζυλ Ντάσσην).

Γυναίκες του αρχαιοελληνικού μύθου στη μεγάλη οθόνη

❖ Η κινηματογραφική εικόνα των γυναικείων χαρακτήρων δεν είναι σταθερή αλλά υπόκειται σε συνεχή αλλαγή, επηρεαζόμενη από παραμέτρους όπως είναι τα στερεότυπα της κοινωνίας που παράγει το έργο, το πολιτισμικό και κοινωνικό της πλαίσιο, τα οικονομικά και τεχνολογικά μέσα, το πολιτικό κλίμα, η διαφορετική οπτική του/της παραγωγού σκηνοθέτη και σεναριογράφου, το κοινωνικό προφίλ, τα εξωτερικά χαρακτηριστικά και η εθνικότητα της ηθοποιού, οι καλλιτεχνικές προσδοκίες και η ηθικολογία του κοινού. Σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους, ίδιες γυναικείες φιγούρες του αρχαιοελληνικού μύθου προβάλλονται με διαφορετικά αισθητικά κριτήρια και κοινωνική θέση για να υπογραμμίσουν τις διεκδικήσεις της εποχής τους. Τα παραπάνω κριτήρια καθορίζουν τόσο τον τρόπο εμφάνισης όσο και ερμηνείας των αρχαίων Ελληνίδων γυναικών στη μεγάλη οθόνη.

Διασκευές του αρχαιοελληνικού μύθου

❖ Χαρακτηριστικά η <<Ελένη >> στο «Helen of Troy» του Robert Wise(1956) εμφανίζεται ξανθιά, ανοιχτόχρωμη, σεξουαλική ανταποκρινόμενη στα πρότυπα γυναικείας ομορφιάς της μεταπολεμικής αμερικάνικης κοινωνίας. Σε αντιδιαστολή, η Ειρήνη Παπά ως 'Ελένη' στην ευριπίδεια διασκευή του Μιχάλη Κακογιάννη(1971) εμφανίζεται μελαχρινή ενσαρκώνοντας το μεσογειακό πρότυπο ομορφιάς.

❖ Η 'Γοργώ' του Rudolph Mate στην ταινία του 'The 300 Spartians' (1962) συμπυκνώνει τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής θέσης της γυναίκας στη δεκαετία του '50 και αρχές της δεκαετίας του '60, ως συζύγου, στοργικής μητέρας αφοσιωμένης στην οικογένειά της και τις οικιακές εργασίες.

❖ Αντίθετα, η Γοργώ του Zack Snyder (2007), προβάλλοντας τις διεκδικήσεις της εποχής για κοινωνική ισότητα των φύλων, παρουσιάζεται ως μια δυναμική βασίλισσα με ενεργό ρόλο στο δημόσιο βίο.

❖ Η κινηματογραφική πρόσληψη εκτείνεται μεταξύ μύθου και εθνικής ιστορίας για να υπογραμμίσει τη δυναμική του κλασικού παρελθόντος ως μέσο προβληματισμού της σύγχρονης κοινωνικοπολιτικής πραγματικότητας, αποδοκιμάζοντας πολιτικές αποφάσεις και κοινωνικές πρακτικές σε στιγμές πολιτικής κρίσης.

❖ Η ευριπίδεια διασκευή της 'Ιφιγένειας' του Μ. Κακογιάννη (1977), εντασσόμενη στο ιστορικό πλαίσιο της πρόσφατης πτώσης της δικτατορίας και της εισβολής στην Κύπρο (1974), λειτουργεί ως μία αλληγορία που συνδέει το μυθικό πλαίσιο του αποχωρισμού της μητέρας- Κλυταιμνήστρας από την κόρη της-Ιφιγένεια με την εικόνα της απώλειας εκατοντάδων παιδιών Ελληνοκυπρίων γυναικών.

❖ Στην κινηματογραφική διασκευή της 'Μήδειας' του Pasolini (1969), η Μήδεια και οι κάτοικοι της Κολχίδας συμβολίζουν τις υποανάπτυκτες κοινωνίες που βάλλονται από την ορμή του αποικισμού στο μοντέρνο κόσμο, ενσαρκώνοντας τα χαρακτηριστικά των πρώιμων αρχαϊκών κοινωνιών.

❖ Ο αρχαίος ελληνικός μύθος χρησιμοποιήθηκε από τις σπουδές κοινωνικού φύλου (gender studies) ως ένα χρήσιμο εργαλείο για τη θεωρία της σεξουαλικής επιθυμίας και την ανάλυση των κατηγοριών του κοινωνικού φύλου.

❖ Το παράδειγμα της ταινίας 'Ulisse' (1954) του Mario Camerini αντανακλά την περιθωριοποίηση των γυναικείων μορφών στις κινηματογραφικές προσλήψεις της εποχής του προβάλλοντας την κυρίαρχη ιδεολογία για την κοινωνική θέση της γυναίκας και το πατριαρχικό σύστημα. Στο πρόσωπο της Ιταλίδας ηθοποιού Silvana Mangano ενσαρκώνεται τόσο ο ρόλος της Πηνελόπης όσο και της Κίρκης ενώ δανείζει τη φωνή της και στις Σειρήνες. Αυτή η διχοτόμηση της πιστής συζύγου απ' τη μία και της 'ξένης' γυναίκας που με τη γοητεία της απομακρύνει τον Οδυσσέα απ' την αποστολή του ανταποκρίνεται στην επικρατούσα ρητορική της μεταπολεμικής Αμερικής και Ευρώπης για αποκατάσταση των παραδοσιακών ρόλων των φύλων.

❖ Ανάλογα, παρατηρείται κι ο υποβαθμισμένος ρόλος της Μήδειας στη ταινία του Chaffey ' Jason and the Argonauts' όπου δεν εμφανίζεται παρά μόνο σε λίγες σκηνές δίνοντας έμφαση στο ηρωικό ήθος του Ιάσονα.

Η αλυσίδα της πρόσληψης

- ❖ Σε κάθε ερμηνεία του κλασικού πολιτισμού συνδιαλέγεται το παρελθόν με το παρόν, αποτελώντας μια ανασύνθεση της αρχαιότητας επηρεασμένης από την παράδοση των κειμένων, τη μετάφραση, τις πολιτιστικές δυνάμεις και τον «ορίζοντα προσδοκιών», όπως αυτός ορίζεται από τον Jauss.
- ❖ Χαρακτηριστικά, η πολυσυζητημένη ταινία του Snyder «300», δεν αποτελεί αναπαράσταση της ηρωδότητας μάχης των Θερμοπυλών, αλλά μεταφέρει στη μεγάλη οθόνη την ομώνυμη εικονογραφημένη ιστορία του Frank Miller, η οποία επηρεάστηκε από το ιστορικό έπος του 1962 «The 300 Spartans».
- ❖ Δημιουργείται, συνεπώς, μια αλυσίδα προσλήψεων όπως τη χαρακτηρίζει ο Jauss και η αττική τραγωδία επανέρχεται, εκθέτοντας τις βαρβαρότητες κάθε εποχής, με σκοπό την ενεργοποίηση των κοινωνικών αντανakλαστικών, προς αντιμετώπιση αυτών.

❖ Ερευνητές της πρόσληψης διακρίνουν τις ταινίες σε μαζικής αποδοχής, που παράγονται κυρίως από τη βιομηχανία του Hollywood (Gladiator), καθώς και στις ευρωπαϊκές που ανασυνθέτουν την αρχαιότητα στο σήμερα, υπογραμμίζοντας θεμελιώδεις ψυχολογικές και κοινωνικοπολιτικές ιδέες, προσθέτοντας ακόμη και βιωματικά στοιχεία («Edipo Re», Pasolini).

❖ Ιστορικά και το διανοούμενο κοινό, από τη δεκαετία του 60, αποστρέφεται τις ξεπερασμένες αφηγήσεις που έχουν στόχο να θυμίσουν τον κλασικό πολιτισμό και επαναστατικά προβάλλονται ταινίες που ανασυνθέτουν τα αρχαία έργα, ακόμη και έργα-taboo όπως η Μήδεια, για να αφομοιωθούν στο παρόν.

Η τεχνική της αληθοφάνειας

- ❖ Οι κινηματογραφικές προσλήψεις του αρχαιοελληνικού κόσμου στοχεύουν στην αληθοφάνεια.
- ❖ Ο κινηματογράφος μεταφέρει το παρελθόν στο παρόν δίνοντας την εντύπωση στο κοινό ότι παραδίδεται απευθείας χωρίς διαμεσολάβηση. Η ίδια η φύση της ταινίας οδηγεί το κοινό να ξεχάσει πως πρόκειται για πρόσληψη της αρχαίας πηγής.

Κινηματογραφικό τοπίο

Οι ταινίες συχνά ορίζονται ως διασταύρωση του κινηματογράφου με την αρχιτεκτονική, δύο διαφορετικών εκφάνσεων της ανθρώπινης δημιουργίας και του στοχασμού. Οι μεταβολές στο σκηνογραφικό τοπίο αποκαλύπτουν την ψυχολογική διάθεση και την ιδεολογική τοποθέτηση των ηρώων.

Σύμφωνα με το Μιχελάκη, μπορούμε να διακρίνουμε το κινηματογραφικό τοπίο σε δύο είδη:

- ❖ Το τοπίο που βασίζεται στις εικόνες της κλασικής αρχαιότητας, όπως μας έχει παραδοθεί από μνημεία και έργα τέχνης, αξιοποιώντας συχνά το μεσογειακό-ελληνικό τοπίο, ένα νατουραλιστικό χώρο δράσης. Για παράδειγμα, η Αντιγόνη του Τζαβέλλα διαδραματίζεται στο ανάκτορο των Θηβών, με φόντο την ελληνική ύπαιθρο. Αυτός ο τρόπος σκηνογραφίας αποσκοπεί να καταδείξει τη συνέχεια του παρελθόντος με το παρόν.

❖ Το τοπίο που διαμορφώνεται αξιοποιώντας στο έπακρο τα τεχνολογικά μέσα και τις κινηματογραφικές τεχνικές, με στόχο τη νεώτερη προσέγγιση της αρχαιότητας, διακρίνεται σε τρία διαφορετικά κινηματογραφικά σκηνικά:

- Την έρημο, καινοτομία του Pasolini, παρουσιάζοντας το άγριο-πρωτόγονο τοπίο, για να αναδειχθεί η σύγκρουση ανάμεσα στο αρχέγονο και το ορθολογικό, το ένστικτο και τη λογική.
- Το δάσος, όπως και η έρημος εντείνουν τις αντικρουόμενες ηθικοπολιτικές διαφορές.
- Την πόλη, που καταδεικνύει ζητήματα πολιτικών συγκρούσεων και αστικών μορφωμάτων, τα οποία βιώνει κάθε θεατής.

Ο σκηνοθέτης ως διάυλος συνενώνει και εναλλάσσει τα τρία αυτά τοπία, δημιουργώντας την ιδέα του ταξιδιού, της διασταύρωσης, της περιπλάνησης, βασικό μοτίβο στις ταινίες που αφορμώνται από τον κλασικό πολιτισμό. Οι μεταβολές του φυσικού τοπίου σκιαγραφούν τις ψυχολογικές διακυμάνσεις και την ιδεολογική περιθωριοποίηση των ηρώων.

Επίλογος

Η κινηματογραφική διασκευή του αρχαίου μύθου πρέπει να κατανοηθεί ως μία ερμηνεία της αρχαίας πηγής στο πολιτισμικό πλαίσιο εντός του οποίου δημιουργείται κι όχι να καταδικαστεί ως βεβήλωση του κειμένου. Μια δίοδος δημοφιλούς ψυχαγωγίας, μέσω της οποίας ο υψηλός πολιτισμός προβάλλεται σε ένα ευρύ ετερόκλητο κοινό.

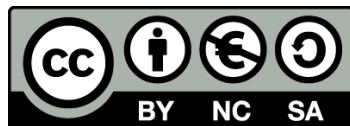
Βιβλιογραφία

- Hardwick, L. (2012). *Πρόσληψη: Ερμηνευτικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Martindale, C. (1993). *Redeeming the text: Latin Poetry and the Hermeneutics of Reception*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Michelakis, P. (2013). *Greek Tragedy on Screen*. Oxford: Oxford University Press.
- Nikoloutsos, K. P. (2013). *Ancient Greek Women in Film*. Oxford: Oxford University Press.
- Paul, Joanna;. (2008). Film. Στο L. Hardwick, & C. Stray, *A companion to classical receptions*. Blackwell Publishing.

Σας ευχαριστούμε για την
προσοχή σας

Τέλος Ενότητας

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright: Πανεπιστήμιο Πατρών, Ευφημία Δ. Καρακάντζα, 2015. Ευφημία Δ. Καρακάντζα. «Πρόσληψη του Αρχαίου Ελληνικού Δράματος. Εισαγωγή. Οι αρχές της Πρόσληψης του Αρχαίου Δράματος στον Κινηματογράφο».

Έκδοση: 1.0. Πάτρα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <https://eclass.upatras.gr/courses/LIT1919/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λπ., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Πατρών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

